



# Zin zoekers

Rudy Vandamme



*'Let me tell you why you are here. You are here because you know something. What you know you can't explain but you feel it. You felt it your entire life. There is something wrong with the world. You don't know what it is, but it is there. Like a splinter in your mind. Driving you mad. It is this feeling that has brought you to me.'*

(Morpheus in The Matrix - 1999)

## 4.

# Idealist tegen wil en dank

**M**ensen die gedreven zijn door idealen, krijgen het aan de stok met regels, met vakjes, met leidinggevendenden, met beperkende gedachten van collega's en met de algemene weerstand tegen verandering. Een verbeteringsidee is vaak eenvoudig en vanzelfsprekend. De uitvoering ervan is een kruisweg. Terwijl idealisten gedreven en enthousiaste mensen zijn, toont hun verhaal het slopend effect van het lange vechten. Ik begin met het omschrijven van de probleemervaring, waarbij tevens aandacht besteed wordt aan de persoonlijkheid van de idealist. Ze worstelen namelijk niet alleen met weerstand van anderen, ze lopen ook tegen zichzelf aan. Deze probleemervaring wordt open getrokken met de drie andere perspectieven: het omschrijven van persoonlijke ontwikkelingsthema's, de existentiële betekenissen en ten slotte de historisch-maatschappelijke context.

### 1. De probleemervaring

Ik hoor de verhalen van idealisten in de vriendenkring, in de marge van een opleiding of in mijn werk als consultant in organisaties. Ze vertellen dat ze moe gestreden zijn; 'Is het allemaal wel de moeite waard?'. Ze voelen zich verongelikt, niet begrepen, eenzaam. Ze voelen zich vechten tegen de bierkaai, als Don Quichotte tegen windmolens en soms als David tegenover Goliath. Laten we het eerst even hebben over de persoonlijkheid van de idealist.

Je noemt jezelf een idealist. Je ervaart pijn rondom een bepaalde toestand. Vervolgens laat je je leiden door een idee hoe het er aan toe zou moeten gaan. Je spant je in om dat te realiseren. Je hebt een idee van een betere samenwerking, klantenbediening, onderwijs, zorgverlening, buurtwerk, politiek, enzovoorts. Je laat je leiden door wat voor jou vanzelfsprekend menselijker, mooier, juister en beter is. Je bent normatief bezig. Je zet je waarden om in concreetheid. Je leeft ervoor. Het verwezenlijken van je verbeteringsidee ervaar je als zingevend. Je geeft je leven voor je ideaal en je gaat daarbij niet na of je er wel voldoende voor terugkrijgt in geld en waardering. Je bent een idealist omdat je gaat voor de zaak zelf.

Je idealen zijn geen abstracte ideeën, maar het antwoord op concreet ervaren onrecht, lelijkheid en onjuistheid. Je voelt de pijn van een bepaalde toestand en van daaruit heb je een kritische instelling. Die gevoeligheid voor de onjuistheid van een bepaald soort toestand, spruit meestal voort uit je biografie. Omdat je broertje mentaal gehandicapt was, ben je orthopedagogiek gaan studeren. Omdat je zelf ervaren hebt hoe fout het kan lopen in het onderwijs, ben je leraar geworden. In vele gevallen heb je als kind een sterke ervaring gehad die je voor de rest van je leven meedraagt. Het is het motief geworden voor een studie, beroep en levensstijl. Je idealisme is gedreven rond je gevoeligheid, meestal een pijn en die pijn wordt omgezet in daadkracht. Je construeert de zinvolheid van je leven door je in te zetten om het beleefde onrecht om te zetten in goedheid.

Als idealist zie je jezelf als een doener. Je ideaal is geen utopie. Je leeft niet op wolkjes maar in de modder waar het werk te doen is. Misschien zeg je niet van jezelf dat je een activist bent. Je ziet activist als iemand die de straat opgaat en vecht tegen wantoestanden. Toch ben je een activist, maar dan van een speciale soort. Je klaagt geen toestand aan, je gaat meteen voor de verandering. Dat doe je in je werk of in je leven. Je bent een activist die op de plek waar je leeft en werkt, probeert grenzen te verleggen. Je idealisme is voor de buitenwereld misschien onzichtbaar omdat het ingebed is in het werk dat je doet of in je levensstijl als burger. Het speelt zich af

binnen de muren van een organisatie, buurt of vrijetijdskring. Je activisme is er echter niet minder om. Het is heel concreet, sterk gefocust en dicht bij de mogelijkheid om een verschil daadwerkelijk te realiseren.

Collega's, vrienden en familieleden kennen je door je gedrevenheid, misschien zelfs door je drammerigheid. Je komt immers altijd met dezelfde stokpaardjes aandraven. Je kunt er niet over zwijgen. Er zijn zaken die nu eenmaal pijn doen en daar loop je mee rond. Je zoekt begrip en je zoekt medestanders. Je klinkt soms als een missionaris die leden wil werven voor de goede zaak. Je laat je waarschijnlijk weinig beïnvloeden door sociale wenselijkheid of groepsdenken. Je past je niet aan, je blijft bij je idee. Je bent immuun voor de sociale processen van conformisme en socialisatie. Er is een wilde zelf dat zich niet laat inpakken. Je kunt volharden in de boosheid om te zeggen waar het op staat.

Je stoot tegen de grenzen van de structuur en de cultuur. Je hebt te maken met burgerlijkheid, middelmatigheid, gewoontes en gebrek aan moed. Je ervaart dat de functionarissen die de systemen bemannen en daarbij de regels volgen, niet kiezen voor meer menselijkheid of het hoogst menselijke. Men houdt teveel vast aan wat het systeem oplegt om te doen en men verzet zich tegen een goedbedoelende idealist die het anders wil. Voorbeeld is de startende leraar die vol idealen het werkveld betreedt, maar dan te maken krijgt met administratie, de tegenwerking van collega's en soms zelf de ouders niet meekrijgt om het beste voor de kinderen te doen. Voorbeeld is de huisarts die een uur aan een patiënt wil besteden maar dat niet financieel geregeld krijgt. Het is ook de buurtwerker die in onze straat een zomerse autovrije speelstraat wil, maar burens willen hun handtekening niet zetten, ze zouden te ver moeten lopen naar de parkeerplaats. Het is de winkelier of de restaurateur die liever biologisch voedsel aanprijst maar merkt dat mensen niet bereid zijn de meerprijs te betalen.

Idealisten houden het lang vol om gefrustreerd rond te lopen. Belanden ze met hun verhaal bij de psycholoog-coach dan gaat

het vaak om het zoeken hoe ze een bepaalde situatie beter kunnen hanteren. Ze zoeken methoden om succesvoller te zijn. Vaak worden ook conflicten gemeld en soms staat hun baan op de helling omdat ze negatief geëvalueerd worden; 'te weinig loyaal' heet het dan. Het meest voorkomend betreft de hulpvraag rond een te nemen beslissing: 'Zal ik daar weg gaan? Kan ik niet beter zelfstandig professional worden?'

In de formulering van de probleemervaring lijkt het alsof ze zoeken naar een simpele oplossing. Tja, was het maar zo simpel dat ze in een andere organisatie wel gehoor zouden vinden met hun idealen. Bestonden er maar eenvoudig aan te leren methoden die kans op succes verzekeren. In een aantal gevallen is het veranderen van context en het aanleren van een betere aanpak wel degelijk een eenvoudige oplossing. In veel gevallen schiet de probleemoplossende benadering te kort.

## **2. Persoonlijke ontwikkelingsthema's**

Onder de klachten ligt de belangrijkste vraag hoe je moet omgaan met je eigen idealisme en frustratie. Je wordt uitgedaagd over jezelf te gaan nadenken: 'Waar doe ik het voor? Waarom sta ik hier te vechten? Wat is voor mij zinvol? Hoe moet ik omgaan met de weerstand?'. Aanleiding genoeg om de persoonlijke ontwikkeling in rekening te brengen. Ik onderscheid vier ontwikkelingsthema's die ik idealisten zie opnemen.

### **1. De psychodynamiek van jezelf leren kennen**

Het valt op dat heel wat mensen die de wereld willen veranderen vaak weinig bezig zijn met zichzelf. Je aandacht gaat naar buiten, naar de wereld, wat er fout loopt en je oproept er iets aan te doen. Je komt in actie, je bent ijverig, maar je bent niet bezig hoe je zelf leeft. Je hebt misschien zelfs weerstand tegen 'gepraat' en reflectie. Het is actie dat telt. Het lijkt op primair reageren, zoals Freud dat beschreef: direct reageren op situaties, gedreven door emoties,

niet ondersteund door strategie of diplomatie. Je hart en je hoofd zijn ondervertegenwoordigd in je idealisme. Er is geen rust. Er is teveel vuur. De aandacht naar jezelf richten, is het tegenovergestelde van wat idealisten en activisten vaak doen.

‘Verander de wereld, begin bij jezelf’ was een adagio dat gezegd werd tegen mensen die drukdoende bezig zijn van alles te willen verbeteren, zonder zelf het voorbeeld te tonen van wat ze prediken. Ze wilden anderen veranderen maar niet zichzelf. In de samenleving waar we nu naar toe evolueren, willen we dat diegene die iets van anderen verlangt, eerst zelf het voorbeeld geeft. Dat geldt voor de idealist, activist, verandermanager, arts, coach en leraar. Een eerste ontwikkelingsthema is daarom aandacht voor je eigen functioneren en de eigen persoonlijke ontwikkeling.

Dat begint met reflecteren over jezelf, hoe je zelf bezig bent, wat je drijfveren zijn. Het minimale wat je moet ondernemen is een klein beetje psychoanalyse. Kijk eens naar de diepere beweegredenen van je handelen. Waar komt bijvoorbeeld je ijver vandaan? Waarom wil je zo graag de dingen veranderd zien? Waarom zie je zo graag overal het foute? Waarom identificeer je je met een ideaalbeeld?

Het is best mogelijk dat je aan projectie doet, je boosheid ventileert in een zogezegd goede zaak. Je beseft mogelijks niet dat je misschien in een overdracht zit van boosheid. Of zit je vol kwaadheid tegen een maatschappij terwijl je in je eigen leven eigenlijk boos bent op je ouders en het nooit hebt kunnen ventileren. Of misschien ben je boos op de maatschappij omdat je daarmee systemisch loyaal bent aan de boosheid die ook je ouders hebben. Misschien is je idealisme je meest eigen strategie van individualisatie; gezien worden, gewaardeerd worden.

Een idealist die geen zelfsturing heeft op zijn patroon, ziet er vaak uit als een verwend kind. Je vindt dat je gelijk hebt en je vindt dat de wereld moet zijn zoals jij het bedenkt. In feite zou je kunnen zeggen dat idealisten nog steeds in een kinderlijke wereld leven waarin ze vooral eisend anderen tegemoet treden. Omdat je sterk

overtuigd bent van je eigen meningen, kun je moeilijk openstaan voor het perspectief van de ander. Daardoor kun je ook niet zien dat je maar één onderdeelje van een betere wereld bent. In termen van transactionele analyse is dat een kind-ouder relatie terwijl je zou kunnen toegroeien naar een volwassen-volwassen relatie. Als je door deze persoonlijke ontwikkeling gaat, kom je allicht in een rouwproces terecht ten aanzien van het ideaalbeeld. Nee, de wereld is niet zoals je hoopte. De wereld buigt niet voor de eigen wil en dromen. Kun je naast het vechten tegen iets, ook waardering opbrengen voor wat er is? Kun je ook samenwerken met mensen? Ben je fundamentalistisch of kun je ook andere waarheden toelaten?

Dat het werkpunt vaak bij jezelf ligt, blijkt ook uit de situatie waarbij je op zoek gaat naar de ideale organisatie, buurt of relatie. Een verkeerd motief om een actuele context te verlaten, is jezelf in een slachtofferrol zetten. Je denkt dan dat de andere de oorzaak is dat je niet gelukkig bent. Je hoopt dat je elders zult gezien worden met je idealen. Helaas is elders het gras niet groener. Als je niet goed aan jezelf gewerkt hebt, is er veel kans dat het elders net zo gaat. Overall kom je jezelf tegen, of beter gezegd: een onvolmaakte wereld waar je met je eigen identiteit een plek moet weten te vinden. Verhaeghe<sup>31</sup> stelt dat de samenleving vaak als zondebok gebruikt wordt. Het is een geprojecteerde Ander waar je jezelf tegenover stelt. Je stelt jezelf tegenover het geheel. Daarmee blijf je een breuk bevestigen tussen beiden, terwijl je vanuit een ander wereldmodel, deel bent van dat geheel. Je bent het geheel.

Een idealist mag natuurlijk een context verlaten. Doe het als je ook je eigen les in rekening hebt gebracht. Ga alleen weg van een situatie uit zelfzorg, omdat je 'uitgegeven' of 'uitgeprobeerd' bent. Ga weg, niet omdat je kwaad bent, ga weg in een sfeer van mededogen. Besef dat het misschien toch echt je plek was waar je je identiteit gedaan hebt, namelijk zover als mogelijk geleefd en gewerkt hebt vanuit je idealen.

---

31 Verhaeghe, P. (2015). *Autoriteit*. Amsterdam: Bezige bij.



Het is tenslotte uitdagend om te beseffen dat je heel waarschijnlijk slechts een parttime wereldverbeteraar bent. Je beperkt je tot dat wat je ergert, zonder al je andere zaken in vraag te stellen. Dat is erg verschillend van de radicale wereldverbeteraars, zoals die door Larissa MacFarquhar<sup>32</sup> worden beschreven. Deze mensen zetten heel hun leven en vermogen in om zo holistisch mogelijk, in alles wat ze doen, consequent voor het goede te kiezen. Dat veel idealisten nog graag hun loon behouden, van het leven genieten en op vele punten niet volgens hun hoogste waarden leven, maakt hen menselijk. Het is veel sterker om meteen toe te geven dat je geen radicale idealist bent, maar je pijlen richt op persoonlijke stokpaardjes.

Uiteraard heb je het recht om idealist te blijven. Je wil vurig blijven en dat mag. De pijn die je oorspronkelijk voelde, mag onderwerp zijn van een levensmissie. Er wordt alleen verwacht van een soort welgevormde idealist dat hij zijn valkuilen en allergieën onder zelfsturing heeft.

## **2. Je identiteit aanvaarden**

Naast de zelfrelativering en het fraaier maken van je idealisme, is er ook een reflectie op identiteit mogelijk. Als idealist ben je vaak zo begaan met de zaak, dat je niet ziet dat je een idealist bent. Het is een sprong voorwaarts in je persoonlijke ontwikkeling als je je idealisme ziet als een kenmerk van je identiteit. De grootste persoonlijke uitdaging is niet alleen succes te boeken, maar om in je eigen identiteit te blijven staan en daar alle consequenties van te aanvaarden. Er zijn namelijk nogal wat idealisten die het liefst zouden willen dat ze probleemloos te werk kunnen gaan en successen boeken. Dat kan natuurlijk niet als je een intern mechanisme hebt die steeds opnieuw het slechte nieuws, de frustratie, de pijn en de weerstand opzoekt. Het behoort tot je eigenheid om te vechten en te filteren op dat wat nog niet volmaakt is. De spanning tussen je ideaal en de realiteit is door je persoonlijkheids-

---

32 MacFarquhar, L. (2015). *Wereldverbeteraars. Een filosofische verkenning van altruïsme*. Amsterdam: Atlas Contact.

structuur het voedsel voor je zinsbeleving. Je trekt ten strijde. Je bent misschien wel gefrustreerd en vaak moegestreden, maar tegelijkertijd is die strijd een deel van je identiteit. Als je beseft dat dit je identiteit is, dan heb je een troef in handen om het draaglijk te maken.

Een aantal foute denkwijzen worden op die manier de pas afgesneden. Ten eerste houd je op met denken dat het gevecht buiten jezelf afspeelt. In een relationele kijk is je levenssituatie waar je het nu lastig mee hebt, het gevolg van én je eigen gevoeligheid én de hardnekkigheid van de wereld. Het is ook je innerlijke strijd. Je levensmissie is eigenlijk geen gevecht of oorlog, maar een queeste. Je zoekt de graal. In dit kader wordt je levensverhaal mythisch en zelfs heroïsch. Het doel is dan ook niet meer om perse resultaat te bereiken. De tocht zelf is zinvol. Je hebt een stip aan de horizon waar je het voor doet en onderweg kom je tot meer innerlijke vrede met de realiteit.

Ten tweede hoef je niet langer te denken dat er iets mis is met jezelf. Vele idealisten lopen met een soort schuldgevoel rond omdat ze vanuit medemensen de feedback krijgen dat ze geen gemakkelijke mensen zijn. Als je beseft dat het wezenlijk tot je identiteit behoort een bepaalde gevoeligheid te hebben voor wat verbeterd kan worden, als je beseft dat het je rol in het geheel is om onrecht aan te klagen en nieuwe mogelijkheden te exploreren, dan kun je met meer rust je zelfbeeld positief invullen. Je diepste identiteit bevat de pijn van de wereld en je droom om er iets anders van te maken. Je bent nu eenmaal idealist tegen wil en dank.

Ten derde zegt de ergernis, frustratie en pijn dat je zowel vervreemd als verbonden bent met een bepaald geheel. Je levenssituatie zegt dat je je niet thuis voelt, dat je jezelf niet herkent in een bepaald geheel. Daarom wil je er wat aan doen. Het gevoel van vervreemding kun je negatief ervaren. Echter als je beseft dat je je vervreemd voelt, zeg je tegelijk dat je dat geheel herkent als jouw geheel. Het is jouw thuis. Alleen is het zo dat het niet de vorm heeft die je nodig hebt om dat thuis-zijn te realiseren. Juist omwille van

die vervreemding, ergernis en frustratie, voel je je geroepen om er iets aan bij te dragen en het geheel meer tot je thuis te maken. Lijden wordt zo onderdeel van je identiteit: het is een uitdrukking van je verbinding met iets. Je neemt het als basis van wie je bent en je laat er je handelen door bepalen.

### **3. Fysiek en mentaal gezond blijven**

Het vechten kan je enorm moe maken. Veel idealisten zijn dan ook kandidaten voor burn-out. Het blijvend gebrek aan medewerking van anderen en het blijvend gebrek aan succes is slopend. Je kunt cynisch worden, depressief, ontmoedigd in het leven, ontgoocheld in mensen. In dat proces trek je jezelf naar beneden. Je kunt zelfs verslaafd raken aan slecht nieuws. Idealisten kunnen nogal eens dreigen martelaren te worden van het goede doel.

Hoop is de sleutel. De vraag ‘geloof je dat het goed komt?’ wordt vaak gesteld aan de pioniers en wereldverbeteraars. Als de vraag wetenschappelijk wordt geformuleerd: ‘komt er verbetering?’ dan moeten we het antwoord schuldig blijven. Er zijn teveel complexe factoren in het spel om een adequate voorspelling te doen. De ene muur wordt afgebroken, een andere gebouwd. Is hoop gebaseerd op gevoel, dan is het de ene keer ‘nee’, de andere keer ‘ja’, al naar gelang je kijkt naar het half lege of half volle glas. Er zijn gigantisch veel initiatieven die zich richten op verbetering, zoveel mensen definiëren hun zinvolheid als ‘werken aan een betere wereld’. Tegelijkertijd krijgen we dagelijks slecht nieuws voorgeschoteld.

Vanuit zelfzorg bekeken is het beter voor de idealist zijn hoop niet te baseren op voorspelling, noch op een gevoelsmatige beleving van voortgang. Beter is de hoop te zien als een keuze: ‘Ik hoop en geloof dat het goed komt – ik ga voor niets minder’. Het is een zogenaamde performatieve identiteitsuitspraak, het is geen bewijsbare stelling. Dat betekent dat het uitspreken van hoop een daad is waarmee je begint te hopen. De uitspraak sticht de houding. De daad van het uitspreken, stelt zichzelf in werking. In het geval van idealisme is het beter hoop te zien als een zelf geko-

zen attitude. Op die manier jezelf motiveren vraagt wat oefening omdat je zo vaak afglijdt in doemdenken.

Er zijn nog meer technieken die de idealist kan inzetten om zijn draagkracht te bewaken:

- ‘Choose your battle’: probeer niet alles te veranderen, kies je doelen.
- ‘Boompje groot, plantertje dood’: denk in langetermijnbogen van ontwikkeling.
- Zoek je stam: zoek gelijkgezinden waar je gehoor vindt, zodat je je niet alleen voelt.
- Vier je successen: kleine successen mogen gevierd worden, ook al vertegenwoordigen ze nog geen eindresultaat.
- Check je balans tussen geven en ontvangen: definieer voor jezelf wat je terugkrijgt zodat je niet het gevoel hebt dat je alleen maar geeft.
- Zoek je bron in het hogere doel: haal energie uit je verbinding met een visie en een ideaal; niet uit mensen of resultaten van je actie.
- Creëer je bron in je eigenste plek: zorg er tijdig voor dat je afhaakt van het strijdtoneel. Laad jezelf op in je geliefde plek thuis, in hobby's of de natuur.

#### **4. Leren verbindend werken**

Het pijnpunt van veel idealisten is dat er niet naar hen geluisterd wordt of dat mensen niet aanhaken op hun voorstellen. Een deel van de weerstand tegen verbeterideeën, wordt veroorzaakt omdat de idealisten te weinig verbindend werken. Vechten tegen iets of vechten voor iets, plaatst je in een positie van niet verbonden zijn. Je polariseert. Dat is voor een wezen als de mens dat erg sociaal is en in vrede wil leven, geen prettige ervaring. Debat en conflict zijn niet de beste manieren om een boodschap over te brengen. Je moet de andere mee hebben in je verhaal, anders werkt het niet. Daarnaast wil de idealist ook niet conformistisch worden of diplomatie toepassen. In dat geval zou de idealist zijn vurigheid en

kracht verliezen. Bovendien kan de idealist zich niet neerleggen bij kleine of te trage vooruitgang. Hij ziet immers de noodzaak van grote en snelle veranderingen. Hij wil liever revolutie, een kanteling, dan geleidelijke wijzigingen. De uitdaging is een manier te leren om de sociale plek van jezelf te behouden en tegelijk je eigen radicale koers te varen. Het is als zeilen met tegenwind, voortgang boeken zonder te kapseizen.

Ik som enkele manieren op die helpen om verbindend activistisch te zijn.

*Ontwapenende zelfonthulling toepassen.* Radicaal authentieke mensen werken vanuit zichzelf, vanuit hun waarden. Ze communiceren dat ze nu eenmaal niet anders kunnen dan hun eigen waarden en visies compromisloos te volgen. Niemand kan je het recht ontnemen gevoelens te hebben van pijn of dat je tot bepaalde inzichten gekomen bent. Getuigen van je eigen waarden is dan beter dan overtuigen. Als je daarbij laat horen dat je ook een mens bent met gevoelens en ervaringen, als je je kwetsbaar kunt opstellen, dan is er misschien meer bereidheid van anderen om zich met je te verbinden. Je bent daarbij in eerste instantie een rolmodel van de handelingswijze die je als de beste verdedigt.

*Geweldloos communiceren.* Ghandi was duidelijk in zijn houding: hij had een vijand en voerde een strijd. Hij gebruikte geen geweld. Alle boosheid, irritatie en frustratie moet uit jezelf verdwenen zijn. Liefde en mededogen zijn effectiever dan veroordeling. Met een neutraal gevoel kan men vervolgens verzet plegen door niet mee te doen aan gangbare praktijken. Niet medeplichtig zijn met een gangbare praktijk is makkelijker te rechtvaardigen dan te willen dat iemand anders volgens jouw idealen gaat handelen.

*Een co-creatieve dialoog aangaan.* Een eerste element in de dialoog is het erkennen van waarden en belevingen van anderen. Dat kan uitdagend zijn als je als activist alleen maar 'tegen' iets bent. De diepe erkenning dat de andere er mag zijn, doet ontspannen. Ontspanning leidt tot beweging en openstaan voor verschil-

lende perspectieven op de zaak. Voeg daarnaast je eigen visie toe aan de dialoog. Daarbij verwacht je dat je evenveel recht hebt om gehoord te worden. De dialoog noemt Gregory Bateson<sup>33</sup> een context waarin aan ‘meervoudige beschrijving’ gedaan wordt. Het gaat over en-en en niet of-of. Er bestaat niet één waarheid, er zijn verschillende juiste perspectieven op een zaak. Zodoende kun je samen onderzoeksvragen beginnen stellen en tot een gedeelde waarheid komen. De vraag is natuurlijk of je als idealist het co-creëren niet teveel aanvoelt als een verzwakking van je activistisch verzet.

*Het groter geheel in bewustzijn brengen.* Debat is een heel moeilijke vorm van verbindend beïnvloeden. We proberen de ander te beïnvloeden via argumentatie en waarheid. Vaak versterkt het debat het eigenbelang en de eigen positionering. Wederzijdse beïnvloeding ontstaat pas wanneer degenen die het debat aangaan, gezamenlijk een groter geheel ter harte nemen. De kunst is dan om niet vanuit het eigen belang of eigen positie te werken, maar het belang van het geheel voortdurend in bewustzijn te brengen. Het geheel is hetgeen waar je voor gaat, niet een doel van jezelf of je eigenbelang. Het groter geheel is in principe bij idealisten vanzelf aanwezig. Je kunt in gesprek brengen dat we allen in hetzelfde geheel bezig zijn. Je hebt het recht te willen behoren tot een menselijk en kwaliteitsvol geheel waarin zowel jij als anderen het recht hebben op hun plek. Je legitimatie van je actie steunt dan op de uitspraak ‘Ik wil kunnen behoren tot dit geheel’.

*Resonantie beoefenen.* Mensen voelen zich tot één geheel behoren, niet alleen door ideeën maar ook via lichamelijke resonantie. Resonantie is de vibratie die mensen bereiken als ze samen eten, zingen, dansen en ook praten. NLP (Neuro-Linguïstisch Programmeren) heeft er een speerpunt van gemaakt om steeds relaties op te bouwen met anderen op basis van het spiegelen van lichaams-taal. Dat creëert onbewust resonantie tussen mensen en het wordt aangevoeld als verbinding. De idealist kan leren om die resonantie te beoefenen.

---

33 Bateson, G. (1979). *Mind and Nature: A necessary Unity*. New York: Ballantine Books.

*Timing en temporisering.* De idealist focust zich op een boodschap. Je zou je ook kunnen focussen op het ontwikkelingsproces van verandering. In plaats van push en pull, is het de kunst het momentum af te wachten. Misschien is er ook in het geheel eerst wat anders te doen, zoals bijvoorbeeld een gemeenschap opbouwen. Misschien moet je eerst wat medestanders krijgen, wat krediet verwerven, alvorens veranderingen voor te stellen. Misschien moet je eerst een betere plek in de pikorde verwerven, alvorens je ideeën in te brengen. Het vraagt deemoed om te aanvaarden dat je in eerste instantie tot een sociaal geheel behoort dat zijn eigen traagheid van ontwikkeling heeft. De vraag is ook hier weer of je daarmee kan leven. Is de geleverde bijdrage niet te klein, te traag, te gemakkelijk?

*Het 'Paard van Troje'-principe inzetten.* Mensen houden niet van predikanten, pastoor of missionarissen. Ze ervaren ze als betweterig. Tegenwoordig is het zoeken onder welk mom je een visie kunt overbrengen. Het paard van Troje is de strategie om onder een andere vlag aan activisme te doen: je kunt je idealisme verschuilen onder de vorm van innovatie-coaching, consultancy, socratisch vragen stellen, onderzoek doen, kunst inbrengen, pedagogisch bezig zijn, enzovoorts.

### 3. Existentiële betekenissen

Mensen die lijden aan de wereld en de mens, hebben rechtstreeks te maken met het eigene van het leven zelf. Dat toont zich in een aantal betekenissen rond de plek van het onvolmaakte en het lijden.

#### 1. Het onvolmaakte en het kwaad zijn niet uit te roeien

Friedrich Nietzsche<sup>34</sup> heeft het patroon blootgelegd dat zo typisch is voor het christelijke Westen en eigenlijk is dit ook het patroon van veel idealisten: je polariseert tussen goed en kwaad, juist en

---

34 Nietzsche, Fr. (1980). *Genealogie der moraal*. Amsterdam: De Arbeiderspers.

fout, mooi en lelijk. Vervolgens wil je het kwade vernietigen en een volmaakte orde installeren. In het paradijs is alle lijden uitgebannen. Als het moet, deinken we er niet voor terug kracht en geweld te gebruiken om het paradijs te verkrijgen. Bovendien laat het Westers beschavingsproject zich ondersteunen door het vooruitgangdenken van de wetenschap. Dat paradijsverlangen is sterk aanwezig in het Westerse denken.

Het perse willen installeren van een paradijs – alles onder controle, vrede, orde, en beheersing – zijn een deel van een patroon dat nu net de vernietiging van het paradijs oproept. De meeste idealisten geven na verloop van tijd toe dat er slechts deelsuccessen bereikt kunnen worden. Het paradijs is niet definitief gewonnen en het kwaad niet uitgeroeid. Er is altijd lijden en het zal altijd onderdeel zijn van het leven. Dit is een harde les, vooral als de zinsbeleving gebaseerd is op succes boeken.

Idealisten kunnen misschien wat leren van het taoïsme met zijn yin en yang denken. In yin zit altijd yang en omgekeerd. In goed is er ook kwaad en in kwaad zit iets goeds. Beide polen van een polariteit hebben elkaar wezenlijk nodig. Er is eerst zijnserkenning en blijvende verbinding nodig met de Ander. Vechten tegen iets wekt weerstand. Omgekeerd, als je weerstand merkt, is dit een spiegel van het feit dat je niet verbindend hebt gewerkt en het bestaansrecht van de andere pool niet hebt erkend.

Vermijd extremen, volg de middenweg zegt het boeddhisme. Aanvaard de spanning tussen polen, tussen realiteit en droom, tussen onvolmaakt en volmaakt, tussen goed en kwaad. Dat wil zeggen dat we in een wereld leven dat wezenlijk onvolmaakt is. Noch de mens, noch de wereld is volmaakt. Het onvolmaakte is geen probleem dat moet opgelost worden. Het is een existentieel gegeven waar ook de idealist mee kan leren leven.



## **2. Idealisten vertegenwoordigen het geweten van de mensheid**

In alle tijden en in alle situaties zijn er mensen opgestaan tegen onrecht, vaak met risico's voor hun eigen leven. De idealisten in onze samenlevingen hoeven gelukkig geen martelaar te zijn. Je hebt nog je baan, je comfort en je plek. Toch speel je dezelfde rol: je bent het geweten van het geheel. Je bent dat deel van de mensheid dat tegen het geweten van het andere deel probeert te schoppen. Je bent de klokkenluider van morele waarden en deugden. Je stelt het gebrek aan menselijkheid aan de kaak. Tevens roep je mensen op om verder te reiken dan ze doen. Je inspireert mensen met menselijke mogelijkheden. Mensen zijn immers sterk geneigd om dromen te vergeten. De meeste utopisten, zoals Karl Marx en Ivan Illich, om maar twee voorbeelden te noemen, waren gidsen. Ze wezen naar een nieuwe mogelijkheid. Ze openden bewustzijn. Neem ook de Occupy-beweging, de G1000 of de Nuit Debout als voorbeeld. Sceptici wuiven deze initiatieven makkelijk weg omdat ze niet concreet en duurzaam zijn. Dat is echter ook niet hun rol. De rol van de idealist is te inspireren. Je bent degene die het menselijke van de mens in het bewustzijn brengt.

Je kunt prat gaan op je idealen en willen dat de wereld echt verandert. Toch is er is ook vanuit een existentieel perspectief nog een andere lezing mogelijk van je identiteit. Je rol is niet op te lossen of te realiseren, maar een menselijke waarde te vertegenwoordigen. Je wordt als het ware door het geheel gebruikt om een bepaalde rol te vervullen. Je bent onder de mensen een speciaal type mens, namelijk een mens dat gevoelig is voor het onvolmaakte in het geheel en daar iets aan wil doen. Je stelt het algemeen belang voorop, boven het eigen leventje. Door jezelf zo te situeren in het grote kader van alle mensen samen in een samenleving, kun je rust vinden in je rol.

## **3. Er zijn twee soorten lijden: overbodig lijden en zinvol lijden**

De idealist kan het verschil leren maken tussen overbodig lijden en zinvol lijden. In onze cultuur, maar ook bij de strijd om het kwaad

definitief te overwinnen, zijn we geneigd om elke vorm van lijden als ongewenst te zien. Er is echter een bepaald soort lijden dat bij het leven behoort: het feit dat er onvolmaaktheid is, dat we oud worden, dat we dood gaan, dat er ongevallen, ziekte en rampen zijn. Dat alles is kenmerkend voor levende wezens. Dat soort lijden vraagt geen oplossing of verdringing, maar een bewustzijn van haar betekenis. Het is zinvol lijden omdat de gevoeligheid voor de eigenheid van het leven zelf, je helpt intens te leven. Het besef dat het leven begrensd is, helpt om meer mens te zijn. Oud worden, ziek worden, leven met de gedachte van eindigheid; het helpt om de menselijke hoogmoed te temperen.

Overbodig lijden is het gevecht dat we leveren om het leven niet te nemen zoals het komt. Kwaad zijn dat er onvolmaaktheid is, teleurgesteld zijn in de mens, je niet thuis voelen in de samenleving omdat ze niet aan je ideaalbeeld voldoet, dat alles creëert overbodig lijden. Het is overbodig omdat je met je reactie op deze eigenschappen van het leven, het leven daarmee niet verandert. Jezelf een slachtoffer voelen van het leven is een beetje gek. Je kunt het leven, de wereld en de mens, niet verwijten niet volmaakt te zijn. Allicht helpt dit om als idealist veel meer mededogen te hebben. Je werk hoeft er daardoor niet minder intens van te worden.

#### **4. Historisch-maatschappelijk situering**

Idealisten en activisten hebben het niet makkelijk in de samenleving. Een eerste historisch-maatschappelijke factor is dat de maatschappij niet gebouwd is om het hoogst menselijke voor iedereen te betrachten. Daarvoor spelen macht, rijkdom en status een te grote rol bij beslissingsnemers. Mensen zijn loyaal aan de systemen. We houden ze met zijn allen samen in stand. Ze bieden veiligheid en geborgenheid. Eén van de vraagstukken die keer op keer aan bod komen wanneer bestuurders over willen gaan op een participatief leiderschap, is dat veel medewerkers, burgers, cliënten, buurtbewoners, niet geïnteresseerd zijn of niet klaar zijn om eigenaarschap op te nemen. Er is blijkbaar een grote groep die

vaste structuren wil. Die bieden veiligheid en zekerheid. Het wijst er op dat veel mensen gedomesticeerd opgevoed zijn. Mensen zijn gewend geraakt aan een plek in een systeem waarin zaken voor ze geregeld zijn. Men ziet zichzelf meer als deel van de systeemwereld en men is onwetend slachtoffer. Het leven binnen gekende kaders is zoveel makkelijker voor iedereen.

Idealisten leggen het pijnpunt bloot van het huidig beschavingsproject: het beperkte vermogen van de systemen om de hoogste menselijk aspiraties waar te maken in de volgende fase van de beschavingsontwikkeling. Als idealist ben je niet zozeer loyaal aan de systemen, je bent loyaal aan het hoogste geheel waar je ideaal op mikt. Boven het belang van een vlot werkend systeem, staat je trouw aan de hoogst menselijke aspiratie. Je bent bij wijze van spreken te loyaal. Je wil een te goede leraar zijn, een te goede zorgverlener, een te goede leidinggevende. Je bent vanuit je ideaal te goed voor het systeem. Je denkt niet vanuit rust en stabiliteit. Je denkt vanuit jezelf, vanuit humaniteit en ethiek. Het systeem wil niet zo ver gaan. Het kan je hoogste aspiraties niet bergen. Het dieper maatschappelijk ontwikkelingsthema is de vraag hoe systemen zodanig gebouwd kunnen worden dat ze het hoogste menselijke dat idealisten ten toon willen spreiden niet beletten maar juist stimuleren. Hoe kan de systeemwereld verbouwd worden zodat het meer leefwereld wordt voor alle mensen die erbij betrokken zijn?

Gelukkig zijn er veel organisatorische experimenten die er op wijzen dat het ook anders kan. We leven wat dat betreft in een creatieve tijd. Ik heb het dan niet over de werkgever en bestuurders die 'incentives', teambuilding, cursussen en coaching aanbieden. Ik heb het over transitie initiatieven, complementaire munt, korte keten economie, ruilsystemen, herwaardering van ambachten, thuisonderwijs, enzovoorts.

Binnen grotere organisaties zijn er experimenten waarin het eigenaarschap binnen het systeem verlegd wordt naar de medewerkers

zelf. De voorstellen van Frédéric Laloux<sup>35</sup> en Ricardo Semler<sup>36</sup> zijn duidelijk: maak persoonlijke ontwikkeling een centraal onderdeel van elke rol binnen een organisatie, verleg de beslissingsbevoegdheid naar zelfsturende teams en laat ruimte voor de verschuiving van organisatiedoelen. Met die ingrediënten krijgen we organisaties die meer zelforganisatorisch zijn. Ze gelijken meer op levende systemen waarin de actoren geen radertjes in een machinerie zijn, maar levende zelfsturende cellen in grotere gehelen. Je zou het werk van alle idealisten kunnen samenvatten als het verlangen om de systemen te vermenselijken en verlevendigen.

Een tweede maatschappelijk ontwikkelingsthema is van een andere orde. Het gaat over de plek die idealisten in een maatschappelijk bestel krijgen. In onze samenleving hebben we een dubbelzinnige verhouding met idealisten. Enerzijds bewonderen we de mensen die wantoestanden aanklagen. We zien activisten als helden. Leidinggevend en bijvoorbeeld hebben een voorkeur voor intrinsiek gemotiveerde medewerkers. Ze willen dat ze er helemaal voor gaan, als dat tenminste gebeurt binnen de vooropgestelde kaders.

Er is vanuit de samenleving veel tegenwerking als iemand zijn 'kop boven het maaiveld uitsteekt', 'doe maar normaal, dan doe je al gek genoeg'. Iemand die te innovatief bezig is, maar daardoor ook vaak mislukt, wordt met de bestaande criteria geëvalueerd; een onvoldoende. Zijn ze mondig, dan worden ze bestempeld met 'een groot ego'. Je wordt als betweter of als missionaris gezien, niet als Verlicht Mens of als rolmodel. We leven in een samenleving die weigert een plek te geven aan goeroes, gidsen, sjamanen, leraren of missionarissen. Dat alles gebeurt onder het mom 'we hebben vroeger al genoeg pastoors en dominees gehad'. Niemand wil nog bevoogd worden. Je schermt je op die manier af van de uitnodiging om na te denken. Door deze weerstand is er geen open dialoog mogelijk, geen samen zoeken hoe we met zijn allen het

---

35 Laloux, F. (2015). *Reinventing organisations*. Leuven: LannooCampus.

36 Semler, R. (2013). *Semco-stijl. Het inspirerende verhaal van de meest opzienbare werkplek ter wereld*. Amsterdam: De Boekerij.

geheel kunnen beter maken. De onverschilligheid, het conformisme en de status quo wordt in stand gehouden.

Mensen zijn voorstander van verbeteringsideeën, maar niet als daardoor hun eigen aanzien in het gedrang komt of als daardoor zou blijken dat ze zelf falen in de moed om regels en patronen te doorbreken. Uit experimenten blijkt dat morele idealisten en wereldverbeteraars pas als helden worden beoordeeld als ze het zo aanpakken dat ze mensen niet impliciet beschuldigen. Wordt door de actie van de wereldverbeteraar je zwak moreel vermogen aan de kaak gesteld, dan zal je de wereldverbeteraar niet zien als een held, maar als een betweter. Mensen voelen zich moreel betrap; men voelt zich bekritiseerd en daarom zegt men dat de idealist 'zich verheft'. Ben je idealist dan zul je je vervolgens beschaamd voelen dat je anderen afkeurt. Dat is nochtans je bedoeling niet. Je voert geen strijd in de pikorde. Je wil enkel een moreel goed verdedigen. Omdat de idealist niet als een betweter wil overkomen, zwijgt hij.

Idealisten en activisten bevestigen hoezeer de mens een sociaal wezen is. Ieders nood om erbij te horen, erkend en gewaardeerd te worden, is zo heftig, dat de keuze voor verbetering, gedragsverandering en systeemverandering, een collectieve beslissing moet zijn. Het sociale aspect van de mens is zo determinerend dat een enorme traagheid aanwezig is in de ontwikkelingen naar meer bewustzijn en een betere wereld. Idealisten stoten op een gigantische muur van collectieve gewoontes in doen, denken en voelen. De evolutie naar hogere menselijkheid kan niet sneller gaan dan de assimilatie van een idee binnen de kudde. Of die kudde nu een bestuursteam is van een organisatie, de partijtop, de docenten op een school of de buurtbewoners in een wijk, het maakt niet uit. De kudde die de beslissing moet uitvoeren, moet ook volgen, anders werkt het niet. Om de hele kudde mee te krijgen, mag de idealist met zijn boodschap niet te veel afwijken. Hij moet het op een manier brengen die door anderen geaccepteerd kan worden als een reële mogelijkheid om te veranderen. Het proces van een gemeenschap om tot veranderingsbereidheid te komen, verloopt echter veel trager dan wat idealisten, activisten, wetenschappers en

politici nodig vinden. Het tragische gegeven, de onmogelijkheid om sneller te evolueren dan de gemiddelde ontwikkelingssnelheid van de totale kudde, deed duurzaamheidsgoeroe Rob Hopkins<sup>37</sup> verzuchten dat de mens het eerste dier is dat zijn eigen ondergang bewust meemaakt.

De idealist moet lijdzaam toezien, hoe de mens als geheel niet in staat is te kiezen voor verbeteringen die behoren tot reële mogelijkheden die binnen handbereik liggen. Het is dan misschien een kwestie van wachten op grotere rampen, oorlogen, aanslagen en crises om mensen wakker te schudden. Bij rampen is de pikorde op slag niet meer van toepassing. Plotseling is iedereen broeder en zuster en wordt de gemeenschappelijke vijand samen aangepakt.

Wat rest de idealist te doen? Je kunt je bekwamen in meer impact. Je kunt leren strategischer te handelen. Je kunt ook anderen stimuleren idealist te worden door rolmodel te zijn. Toon dan hoe je door je idealen gepassioneerd bezig bent en je gelukkig voelt met je leven. Toon hoe je staande blijft op de plek der moeite en pas ondertussen je idealen op een brede manier toe in alle aspecten van je eigen leven. Maak ook verbinding met andere idealisten, het is je thuis.

## 5. Tot slot

Idealisten zijn voorbeelden van mensen die radicaal zichzelf willen zijn binnen gehelen. Je wil jezelf herkennen en terugvinden in de gehelen waarin je leeft en werkt. Je laat je minder leiden door sociale verwachtingen. Je begeeft je in situaties waarin je geconfronteerd wordt met de grenzen van de systeemwereld. Je ergert je aan de hardnekkigheid waarmee regels, structuren maar ook normen en mentaliteit in stand blijven. Je ergert je aan de traagheid van ontwikkeling.

---

37 Hopkins, R. (2014). *The Transition handbook: from oil dependency to local resilience*. Totnes: Green Books.

Je leert tevens dat radicale authenticiteit niet kan betekenen dat je vanuit afscheiding of radicalisering werkt aan een groter geheel. Een meer ontwikkelingsgericht patroon is wanneer men zich kan verbinden met alle partijen die meehelpen het geheel te ontwikkelen. Het gaat dan misschien langzamer of in ieder geval op een andere manier dan hoe je het zou willen. Hopelijk leidt dit niet tot ontmoediging en cynisme. Dat is dan ook het werkpunt.

Existentieel gezien worden idealisten op hun beurt geconfronteerd met het eigene van de mens, zijn conformisme dat hem belet sneller en krachtiger te kiezen voor verbeteringen. De mens is maar wat hij is. De mens is nog niet dat goddelijke wezen dat zich vanuit een moreel en ecologisch bewustzijn laat leiden. We zijn nog de dieren met behoeften aan veiligheid, status, waardering en geluk. De verhouding met het meest eigene van de mens, namelijk dat hij nog als psychosociaal wezen functioneert, is dan misschien de meest uitdagende existentiële les. Je daar aan ergeren is overbodig lijden. Je kunt daar niets aan veranderen. Je bent trouwens zelf gegrepen door allerlei psychologische mechanismen. Toch heb je ook een rol te spelen. Je laten leiden door bepaalde idealen is je roeping. Het is geen rationele keuze maar een opdracht die je volbrengt.

Maatschappelijk gezien wijzen idealisten de weg naar een historisch-maatschappelijke ontwikkeling: we hebben gidsen nodig, leiders en spirituele leraren. We hebben geen behoefte aan nieuwe patriarchen en religieuze systemen waarin de individuele stem niet aan bod komt. De totale individuele vrijheid waarin iedereen doet wat hij of zij wil, is echter ook geen basis voor een duurzame samenleving. We hebben reflectie, emancipatie en bewustwording nodig binnen het model van de dialoog. In die dialoog hebben we te aanvaarden dat sommige mensen moreel, spiritueel en ecologisch verder gevorderd zijn. We kunnen van hen leren. De idealist is dan niet meer de vechter, aanklager of klokkenluider, maar een leraar, een geweten, een waakhond, een inspirator waarmee we aan tafel gaan zitten.

*Ken je de kinderlijke oorsprong van je idealen?*

*Heb je de zelfsturingsvaardigheden om op de plek der moeite te blijven staan?*

*Slaag je er in om zaken aan de kaak te stellen zonder de verbinding te verliezen?*

*Kun je je verzoenen met het feit dat ontwikkeling naar meer mens-zijn niet sneller gaat dan wat de sociale orde toelaat?*

*Weet je hoe je anderen kunt inspireren?*

*Hoe ga je om met de kritiek van andere idealisten en activisten in je omgeving?*